ఆరిపోయిన దీపం

దీపావళి అమావాస్య. ఆనాడు ఆకాశంలో చుక్కలు కొన్ని భూమి మీదికి దిగిపోయినాయా, లేక భూమి మీదికి ఈ దీపాలు నక్షత్రాలతో పోటీ వేస్తున్నాయా అనిపిస్తుంది. ఒక్కరోజూ భూమీ ఆకాశం కలిసి ఏదో పండుగ చేసుకుంటూన్నట్టు వుంటుంది.

కాంతి పుంజాలు అమావాస్య కారుచీకటిని కాలదన్నుతున్నాయి.

తారాజువ్వలు ఆకాశంలోకి చొచ్చుకుపోయి పై గ్రహాల్లోకి పోవాలని కాబోలు ఎన్నాళ్ళ నుంచీ ప్రయత్నం చేస్తూ పడిపోతున్నాయో! ఈనాటికి వాటి జాతికి చెందిన రాకెట్ సాధించింది ఆ లక్ష్యం.

ఒక్క నిముషంలో మొలిచి పుష్పించి కాసి ఆకులని పూలని రాల్చేసే ఎంత ఎంత చిచ్చుబుడ్లు వాటికవే సాటి!

ఏమరచి నవ్వుతూ ఆనందంలో మునిగివున్నవారిని జడిపించి పరుగెట్టించి వాళ్లెక్కడకెళ్ళినా వెంట వెళ్ళి ముట్టడిస్తున్నాయి డిటెక్టివ్‌లలాగ చిచింద్రీలు.

పరధ్యాన్నంగా పండుగ చేసుకుంటున్నవారిని 'ఢాం' అని పేలి త్రుళ్ళి పడేట్టు చేసి, గుండె లదిరించి దీపాలు ఆర్పేస్తున్నాయి చీమటపాకీలు, అఘాధాలూ.

ఎదిరింట్లో వంటిపిల్లడు కాకరపువ్వొత్తులు తానూ కాలుస్తానని మారాం చేస్తూ, చేతికివ్వగానే భయంతో ఏడుస్తూ - దూరంనించే చూసి చప్పట్లు కొడుతూ నవ్వుతున్నాడు. పిల్లలిని ఊరుకోబెట్టే మిషతో - ముసలి వాళ్ళు తాము కాల్చి చిన్నతనం కోర్కెలని తీర్చుకుంటున్నారు.

నిప్పుతో నిండిన వీధిలోకి పోయి కాలుస్తామంటూ గంతులేస్తున్న పిల్లలని అదుపు పెట్టడం వాళ్ళ తరం కాకుండా వుంది తల్లులకి.

వీధి చివర మందిరం దగ్గర ఆ వీధి వాళ్ళూ, యీ వీధి వాళ్ళూ పార్టీలయి యుద్ధానికి తలబడ్డారు- ఇటునుంచి అటూ, అటునుంచి ఇటూ.

నిప్పుల వర్షం కురుస్తోంది. జువ్వలు, టెంకాయలు, నెలంకాయలు రకరకాలుగా చక్రాల్లా భయంకరంగా తిరుగుతూ నిప్పురొప్పుతూ ఢీకొంటున్నాయి..... ఆనందంలో యిరుపక్షాల వాళ్లూ కేకలు వేసుకొంటూ అరుస్తున్నారు.

ఆరిపోతున్న జ్యోతులలో నూనె పోసి వత్తులు ఎగదోస్తున్నారు పడుచులు.... ఏ టపాకియో పేలేసరికి 'అమ్మయ్యో!' అని గుండెలు పట్టుకొని యిళ్ళల్లోకి ఒక్క గంతేస్తున్నారు. కిలకిలాడి పళ్ళు యివతలకొస్తున్నారు. చీమటపాకీలు ధనధనలాడేసరికి 'అబ్బ!' అని చెవులు

మూసుగుంటున్నారు.... వాళ్ళు కాలుస్తున్న మతాబుల్లోంచి వెన్నముద్దలు రాల్తూంటే ఆ కాంతుల్లో వాళ్ళ నవ్వులు కలిసిపోతున్నాయి.

కొత్తగా పెళ్ళయిన ఆడపిల్లలు తమ ప్రియుల సమక్షంలో కాల్చడానికి సిగ్గుపడుతూ, క్రీగంట వారిని చూస్తూ, ముసిముసి నవ్వులతో సంజ్ఞలు చేసుకుంటూ మైమరచిపోయి పరవశం చెందుతున్నారు.

ఆనందం అనే మత్తులో అందరూ మునిగిపోయి వున్నారు. వారి సంతోషానికి పట్టపగ్గాలు లేవు. రంగు రంగుల దీపాల తోరణాలతో కన్నుల పండువలా వుంది. ఎక్కడ చూసినా -

ఆ ఆనందంలో మేనేజర్ రామారావుగారి మేడ ముంగిల ఎన్నోరకాల మందుగుండు సామాన్లు అగ్నికి ఆహుతి అయిపోతున్నాయి. డబ్బుతో చేసే ఆ శబ్దాలకి తట్టుకోలేక కంపించిపోతూ భూమిని అంటిపెట్టుకు అణిగిపోయివుంది, ఆ ప్రక్కనే....గోపాలం వుంటున్న యిల్లు.

మూలమూలలకి కూడా సోగలుగుతున్నా ఆ వెలుగులు, గోపాలం లాంటి బీదవాళ్ళ కొంపలకి ఎంచేతో వెళ్ళకుండా వున్నాయి! అందుకే కామోసు దీపం నిలబడ్డానికి ప్రమిద క్రింద నేలే ఆధారం. అయినా ఆ దీపం కనికరించి ఒక్క కిరణాన్నయినా ఆ నేల మీదికి విసరదు!

గోపాలం యింటిముందు ఒక్కటే ఒక్క ఆముదం దీపం వెలుగుతూ వుంది. ఆ వెలుగు నీడల మధ్య, నిశ్శబ్దంగా.... మూడు జీవాలు నిలుచుని.... ఆత్రుతగా చూస్తున్నాయి వీధివైపు. గోపాలం భార్య లక్ష్మి - యిద్దరు పిల్లలు బాబూ, చెల్లి. 'దుబ్బూ దుబ్బూ దీపావళి' ఆముదం చెట్లతో కొట్టించి పిల్లలతో నిలుచుంది లక్ష్మి.

కాకర పువ్వొత్తులూ, మతాబాలూ, పటాకీలూ కాల్చడానికి వాళ్ళ చేతులలో ఏమీలేకపోయినా, చుట్టూ వెలుగుతున్నవన్నీ వాళ్ళ కళ్ళల్లో మెరుస్తున్నాయి! కంటి నీళ్ళలో ప్రతిబింబించి క్రిందికి రాలిపోతున్నాయి! చుట్టూ దృశ్యాన్ని చూస్తూనే ఆనందిస్తున్నారు ఆ పసివాళ్ళిద్దరూ! కాని లక్ష్మి చూపు, మనసు యిక్కడ లేవు. ఆమె ఏదో ఆలోచిస్తూంది! ఎంతో అనుభవంతో విచారాన్ని భరిస్తూన్నట్టుంది. ఆమె కంటి కావింత ప్రకృతి మరోలా కనిపిస్తూంది.

అల్లకల్లోలమైన యీ ప్రపంచంలో నిర్భయంగా జీవించే జీవుల్లాగే....యింత సందడిలోనూ దీపాలు సిపాయిల్లా వరుసగా నిలబడి వెలుగుతున్నాయి. ఒకదానితో ఒకటి మాటాడుకుంటున్నట్టు తల లాడిస్తున్నాయి.

మనుషులందరిలోనూ ఆత్మ ఒక్కటే అయినట్టు ఎలక్ట్రిక్ దీపాలు, గేస్ దీపాలు, క్రొవ్వొత్తులు, నూనె దీపాలు, యిలా ఎన్నని వెలిగించినా వెలుగునేకదా యిస్తాయి!

ఆ దీపాల దివ్యవనంలో దీపాలు, మనుష్యుల్లో వెలిగే జీవజ్యోతుల్లాగే కొన్ని అఖండంగా వెలుగుతున్నాయి. మరికొన్ని నిరుపయోగంగా జీవచ్ఛవాల్లా మిగిలిన మానవాళిలాగే నీరసంగా మిణుకూ మిణుకూ మంటున్నాయి. వలిగిన బ్రతుక్కి నిట్టూరుస్తూ ప్రపంచంతో సంబంధం వదిలి భౌతిక దేహాలను వదలి ప్రకృతిలో లీనం అయిన జీవుల్లాగే వెలుగు కోల్పోయి, పొగ మాత్రం వదలుతూ, కమురుకంపుతో కాలిపోయిన వత్తులతో వున్న ప్రమిదలు కొన్ని.

క్రిందటేడు దీపావళికీ యీ ఏడు దీపావళికీ ఎంత తేడా ? ఆయేడు గడిచినట్టు యీ ఏడు గడవలేదు. ఆ యింట్లో యిప్పుడు లేరు. ఆ ఆనందం ఇప్పుడు లేదు. ఆ వుత్సాహం యిప్పుడు లేనేలేదు.

తన భర్త గోపాలం, రామారావుగారు పనిచేస్తున్న మిల్లులోనే పనిచేసేవాడు. కాని అతడు మేనేజరు, ఇతను కార్మికుడు.

అందరికీ తలమానికంగా, నోట్లో నాలికగా మెలిగేవాడు. అలాటివాడు కాబట్టే యిప్పటికీ ఏడ్పు పుడుతుంది! మనసులో వున్నదేదో సూటిగా చెప్తాడు. ఒకరు నొచ్చుకుంటారని, బాధపడతారని మాత్రం వున్నది కప్పిపుచ్చి, వారికనుకూలంగా మాట్లాడ్డం అతనికి చేతగాదు! నిష్కపటి. మాటలలో కరుకుగా, నిర్మొహమాటంగా కనిపించినా హృదయంలో ఏమీ వుంచుకోని మనిషి. అందుకే యితనంటే కొందరికి కిట్టదు. అయినా నిజం నిలకడమీద తేలి అతన్ని ఎవరూ వల్లెత్తు మాటనడానికి వీలుండేది కాదు! తన పనిని తాను విధిగా చేసే మనిషి.

అతను పనిచేస్తున్న మిల్లులో ఎన్ని లోపాలున్నా, పనికి ఒక కాలపరిమితి అంటూ వుండకపోయినా, పనివారికి ఏవిధమైన సౌకర్యాలూ లేకపోయినా, పని అంతా పాతకాలపు పద్ధతిలో సాగుతున్నా - కష్టానికి తగినంత జీతాలు లేకపోయినా - ఎవరూ అడిగే దిక్కులేదు! ఎంతకాలం నుండో కార్మికులు వేచివున్నారు! ఎన్నో విధాల శాంతియుతంగా, సంప్రదింపులద్వారా, తమ హక్కులకోసం - కాలపరిమితి, విశ్రాంతి, చాలినంత జీతం, కార్మికుల సౌకర్యాలూ - వీటికోసం రాయబారాలు పంపి పంపి నిరాశ చెందేరు ! ఎవరికి విన్నవించుకున్నా వినిపించుకొనే దాత కనబడకపోయేడు.

ఆ మిల్లులో వాళ్ళందరికీ గోపాలమే నాయకుడు. అందర్నీ నడిపించడం యితనే. అక్కడితో అంతవరకూ అభిమానులుగా వుంటున్న మిల్లు యజమానులకూ, అధికారులకూ గోపాలం కంటకప్రాయుడయిపోయాడు. అతనిమీద ఒక దృష్టి వుంచేరు. యితని ప్రతి అడుగూ, ఓరకంట కనిపెట్ట జొచ్చేరు.

ఆఖరికి ప్రత్యక్షంగా గోపాలం అధికారులనందరినీ కలిసి ఏదో ఒక రాజీ కోసం కోరేడు. కాని అహంభావంతో వాళ్ళు పెడచెవిని పెట్టేరు. అతనిని, అతని ప్రయత్నాన్ని ఎంతో చులకనగా చూసి, పరాభవించేరు.

గోపాలం అందరితో సంప్రదించి, సమ్మె నోటీసు యిచ్చేడు. మిల్లు అధికారులు... 'మంచి పదవి యిస్తాం, సమ్మె కాకుండా చూడు' అని మధ్యవర్తుల ద్వారా రహస్యంగా ఆశ చూపేరు. కాని స్వలాభం కన్న సంఘశ్రేయోభిలాషి కాబట్టి దానికి లొంగిపోలేదు గోపాలం. దాంతో అతడు మరీ శత్రువయిపోయాడు.

మిల్లు అధికారులేమాత్రం భయపడలేదు. సమ్మె నెదుర్కొనే ఏర్పాట్లు ముమ్మరంగా చేయ మొదలెట్టేరు. పనివాళ్ళు ఏడిస్తే కానీ అయినా విదల్చని యజమానులు వారి ప్రయత్నాలు విఫలం చేయడానికి ఎంత డబ్బు కావలిస్తే అంత నీళ్ళల్లా ఖర్చు పెట్టేరు. తోటి పెద్ద పెద్ద సంస్థలతోడు

తీసుకున్నారు. అందరూ కలిసి పనివాళ్ల ప్రయత్నాలని ఢీకొన్నారు. సమ్మె ప్రారంభమయింది.

గోపాలాన్ని, మరికొందరు ముఖ్యులని... హక్కులకోసం పోరాడుతున్నా - విప్లవకారులని పేరు పెట్టి ఖైదుల్లో పెట్టేశారు మిగతా వాళ్లని సామ దాన భేద దండోపాయాలతో లొంగ తీసుకుని - వాళ్లల్లో వాళ్లకి పార్టీలు చేసి, విభేదాలు, కక్షలూ పెంచి, లంచాలిచ్చి, యిలా ఎన్ని యుక్తులు వున్నాలో అన్నీ ఉపయోగించి.. నాలుగురోజుల్లోనే సమ్మె న్యాయసమ్మతం కాదని నిరూపించి, సమ్మెలో పాల్గొన్న వారిని ఉద్యోగాల్లోంచి తీసేసేరు.

మొదటి దెబ్బ గోపాలానికే తగిలింది. కార్మికుల్లో కొందరు అది అన్యాయమని, తిరిగి పనిలోకి తీసుకోవాలని గోల చేసినా... ఎవరు వింటారు వాళ్లగోల? ఇంతకు పూర్వం వాళ్లంటే - ఏమో? ఏం చేస్తారో? అన్న భయమయినా వుండేది. ఈ సమ్మె చెడిపోవడంతో యిప్పుడా భయంకూడా వారికి పోయింది. యిదేం? అని అడిగే మొనగాడు మరి లేకపోయినాడు. ఇంక వాళ్లు నిరంకుశులు!.. మిగతా వాళ్లు ఆపాటికాస్త ఉద్యోగం కూడా వూడిపోతుందేమోనన్న భయంతో బుద్ధిగా వూరుకున్నారు.

గోపాలం శిక్ష అనుభవిస్తున్నప్పుడూ, ఆ తర్వాతా కూడా అయిదునెలలపాటు... పాపం! కార్మికులు చందాలు వేసికొని కాస్తో కూస్తో సాయంచేస్తూ వచ్చారు! చాలీ చాలకండా ఎలాగో యింత వరకూ గడుపుకు వచ్చేడు! కాని తాటిచెట్టెక్కే వాళ్లని ఎంతకని ఎగతోస్తారు? .... రాను రాను వాళ్లూ వూరుకున్నారు! అందరికీ సానుభూతి మాత్రం వుంది. ప్రపంచంలో సంపాదించలేనిది సానుభూతే అని అంటాడు గోపాలం.

ఈ సంసారాన్నంతటినీ ఎవరు పోషిస్తారు? మిల్లు యజమానులు మరీ తనని వూసే ఎత్తలేదుసరికదా, ఆ పరిసరాల్లో యితణ్ణి చూస్తే యింకేం ముప్పు తెస్తాడో అని జాగ్రత్త పడుతున్నారు!

అతనికి మిగిలిన ఆస్తి, సర్టిఫికేటులూ మొదలయిన ముఖ్యమయిన కాగితాలూ, అన్నిటిలోనూ '' సమ్మెదారు!'' అని శిలాక్షరాలతో వ్రాసి పారేశారు! ఎక్కడా ఉద్యోగం దొరకలేదు. అంచేత ఆర్జించి కుటుంబాన్ని పోషించుకొనే దారే అతనికి కనబడలేదు. పలుకుబడి వున్నంతవరకూ అప్పులు చేశాడు. ఇంక యితను కంటబడితే అప్పు అడుగుతాడేమో అని ఆప్తులూ, స్నేహితులూ, బంధువులూ కూడా తప్పుకుంటున్నారు. అప్పిచ్చిన వాళ్లు మళ్లీ అడుగుతాడేమోనన్న భయంతో నోరు మాటాడకండా వూరుకున్నారు

ఇటువంటి పరిస్థితులలో గోపాలం వున్నాడు. అప్పుడనుకున్నాడు - 'తనకుమాలిన ధర్మం చేయకూడ' దని....కాని ఇప్పుడేం చేస్తాడు? అతని ఆలోచనంతా తన భార్యా పిల్లలని ఎలాగో అలాగ పస్తుల్లేకుండా చూడ్డమే!

యీనాడు దీపావళి అని అతనికి తెలుసు! కాని తిండికే యింట్లో ఏమీ లేదు. ఇంక సరదాగా కాల్చడానికి టపాకీలూ, పండగా కూడానా? తనూ, భార్యా పెద్దవాళ్లు. ఆ సరదాలు లేవు. కాని ఆ పసిపిల్లల మాటేమిటి? వాళ్ళ సరదా ఏంకావాలి? కనీసం ఆరాత్రి కడుపులు నింపుకొనే ప్రయత్నానికి బయలుదేరిన గోపాలం యింతరాత్రి అయినా రాలేదు! అతని కోసమే లక్ష్మి, బాబు, చెల్లాయి కళ్ళల్లో వత్తులు పెట్టుకు ఎదురుచూస్తున్నారు. ఏవేవో ఆలోచనలతో యీ లోకాన్నే మరిచిపోయిన లక్ష్మి -

''అమ్మా! యింకా ఎప్పుడిస్తావ్! చూడే అందరూ ఎలా కాలుస్తున్నారో! చక్రాలూ, పూవొత్తులూ, ఎన్నో! అమ్మా! మాక్కూడా పటాకీలు యివ్వవూ - గోపీ వాళ్లమ్మ చూడే ఎలా కాలిపిస్తున్నదో? మమ్మల్ని పటాకీలు తెచ్చుకురమ్మని పిలుస్తున్నాడు. అమ్మా యియ్యవే!''

అని బాబూ, చెల్లి గోల చేయగా పరాకుగా విని త్రుళ్లి పడి యీలోకంలోకి వచ్చింది. పిల్లల ఆదుర్దా చూసి కళ్ళు నీళ్లు కార్చింది. వాళ్ళను దగ్గరికి తీసుకుని - తల నిమురుతూ -

''మీరూ కాలుద్దురుగాని. మీ నాన్నగారు వెళ్ళేరు కదూ! పటాకీలు యీపాటికి తెస్తూనే వుంటారు. మంచి వాళ్ళు కదూ!'' అని ఓదార్చ ప్రయత్నించింది.

''అందరూ యిప్పుడే కాలుస్తున్నారే! మరి మేమో?'' అని అన్నారు, మొహాలు అదోలా పెట్టి.

''వాళ్ళందరూ పెంకివాళ్లు. మీరు మంచివాళ్లు. అల్లరిపెట్టకుండా నా మాట వింటారు కదూ!'' అని అంది లోపలినుండి పెల్లుబుకుతున్న దుఃఖాన్ని అణచి పెట్టుకుంటూ.

''అయితే యిప్పుడే కాల్చకూడదా అమ్మా!'' అని ఆశవదులుకున్నట్టు బిక్కమొహాలు వేసి అన్నారు పిల్లలిద్దరూ.

''అవునమ్మా! మీ నాన్నగారు వచ్చేకకాలవాలి. చూడండి! వస్తున్నారేమో?'' అని మురిపించింది.

''అవునే చెల్లీ! వాళ్లవన్నీ అయిపోతాయి కదూ! అప్పుడు మనం ఊరించి మరీ కాలుద్దాం!.... ఏం?'' అని బాబు, చెల్లి లేని సంతోషం తెచ్చుకు.... అమ్మ చెప్పిన మాటలకి లోపల ఏడవాలని వున్నా వూరుకున్నారు. తండ్రికోసం చూస్తున్నారు.

లక్ష్మి మళ్లీ ఆ దృశ్యాన్ని చూసింది.....

విరామం లేకుండా అందరూ.... మందుగుండు సామాను తగలేస్తున్నారు... కొందరు అమితంగా కాలుస్తున్నారు! లేనివాళ్లు తమలాగే మనసు కట్టుకోలేక రిక్తహస్తాలతో గుమ్మంలోంచి వింత ప్రకృతిని చూస్తున్నారు. మరి కొందరు కక్కుర్తి కొద్దీ - పులి తిని విడిచేసిన ఎంగిలి మాంసాన్ని నాకే నక్కల్లాగా - వాళ్లు కాల్చిపారేసిన వాటిని, సగం కాలగా విసిరిపారేసిన వాటిని యింకా వెలుగుతాయేమో నన్న ఆశతో ఏరుకొని తృప్తి పడుతున్న అభాగ్యులు ఎందరో వున్నారు. ఎదురుగుండా కూర్చుని అంతవరకూ చూస్తున్న ముష్టిది సగం కాలిన కాకరపువ్వొత్తి, ఒకటి ఏరి తెచ్చి ఏడుస్తున్న తన పిల్లకిచ్చి వెలిగించి నవ్వుతూంది. పిల్లకూడా ఏడుపుమాని నవ్వింది లక్ష్మి అది చూసి అలాగయినా చేసి తన పిల్లల సరదా తీర్చలేనందుకు విచారించింది.

పిల్లలిద్దరి కళ్లూ వీధిలో వేగంగా వెతుకుతున్నాయి. ''అదుగో నాన్న'' అని ఇద్దరూ పరుగెత్తి వెళ్ళబోయినారు గాని లక్ష్మి ఆపేసింది - వీధి అంతా నిప్పులతో నిండి వుంది, బట్టలెక్కడ అంటుకుంటాయో అని.

దూరంనుండి దీపాల వెలుగు చీకట్ల తెరలలో బరువయిన సంచీతో లింగ, మెల్లగ నడుస్తూ వస్తున్నాడు. గుమ్మం ఎక్కగానే పట్టు తప్పించుకొని పిల్లలిద్దరూ అతని కాళ్ళలో పడ్డారు.

''నాన్నా పటాకీలేకదూ యివన్నీ'' అని సంచీ తీసికొని యింట్లోకి పరుగెత్తేరు పిల్లల

తొందరని చూసి గోపాలం విచారంలో, బరువయిన హృదయంతో - రాని కాళ్ళతో యింట్లోకి వెళ్లేడు.

''అమ్మా యివన్నీ టపాకీలే కదూ వేగిరం ఇవ్వవూ ?'' అని మళ్లీ అడగడం - ''యివన్నీ టపాకీలే. మీకేనమ్మా!'' అని తల్లి చెప్పడం, అంతలోనే వీధిలో ''ఢాం'' అని అమాంతం ప్రేలడం ఒక్కసారిగా జరిగేయి.

ఆ శబ్దం విని బాబూ, చెల్లీ ఆనందంతో - ''అమ్మా! చూడే ఎలా 'ఢమ్' మని పేలిందో ? మాకొకటి యివ్వవూ పేలుస్తాం!'' అని అడిగేరూ.

అమాయకులయిన ఆ చిన్ని హృదయాలకి ఆ శబ్దం యెంతో ఆనందంగా ఉంది. కాని అనుభవజ్ఞులయిన ఆ తల్లిదండ్రులకి ఆ శబ్దం గుండెల్ని చీల్చి బయటకు పోయింది. ఒకరి మొహాలొకరు సిగ్గుతో చూసుకున్నారు. ఇద్దర్నీ యిద్దరూ పట్టుకు కన్నీరు కార్చేరు.

తల్లిదండ్రుల అవస్థ అర్థంకాక ఆ పసివాళ్లిద్దరూ నివ్వెరపోయి చూస్తూ ఉండిపోయారు. కాని వాళ్ల చేతులింకా టపాకీ అడుగుతూనే ఉన్నాయి. ''అన్నం తిని కాల్దురుగాని రండి'' అని మాటలు మార్చి ఆ యిద్దర్నీ మరిపించ ప్రయత్నించింది లక్ష్మి వంట ప్రయత్నం చేస్తూ.

పిల్లలు అన్నం తింటూండగా భర్త దగ్గరకు వెళ్లి ''పిల్లలకు ఏమయినా తెచ్చారా ?'' అన్నట్టు చూస్తూ నిలబడింది. ఆ ఉద్దేశ్యం గ్రహించి ''ఈ కాస్త బియ్యం సంపాదించి తెచ్చేసరికి తలప్రాణం తోకకొచ్చింది. మొహమాటస్తులుకూడా అప్పు పుట్టదని చెప్పేసేరు! ఈ బియ్యం అప్పుయిస్తూ ఆ కోమటి ఏమన్నాడో చెప్పలేను. వాడికి యించుమించు నలభైరూపాయలివ్వాలి. జేబులో ఒక్కకాణీ లేదు. ఏం పెట్టి కొనితెచ్చేది? పసివాళ్ళ కోర్కెలు తీర్చలేని బ్రతుకయిపోయింది. అదేమిటో ఎప్పటికీ ఆ భగవంతునికి మనపై దయరాకుండా వుంది. అక్కడికీ నలుగురైదుగురు దగ్గిరికి వెళ్లేను. అప్పు తెద్దామని, కాని, ప్రాణం నిలబెట్టుకుందికి బియ్యాన్నే యివ్వని వాళ్లు జల్సాలకిస్తారా ? ఏమని మొహం యాడుస్తారో అని నోటివరకూ వచ్చినా అడగలేకపోయాను.''

అని రెండుచేతులూ ముఖాన్ని కప్పుకొని దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ అన్న భర్తను చూసి ఆమెకూ బొటబొటా కళ్ళంట నీళ్లు కారేయి. దగ్గరకు వెళ్ళి చేతులు తీసి తల నిమిరింది ప్రేమతో. ఆమె వాత్సల్యంతో అతనికి గుండె భారం సగం తగ్గినట్టయింది. చీరకొంగుతో కళ్ళు తుడుచుకుని మళ్లీ పిల్లలు అడిగితే ఏం సమాధానం చెప్పాలో తెలియక వాళ్ళ దగ్గిరికి వెళ్ళిపోయింది లక్ష్మి.

పిల్లలు అన్నంతిని తండ్రి తెచ్చిన సంచీ గాలిస్తున్నారు. కాని, వాళ్ళ చేతికి టపాకీలు ఎక్కడా దొరకలేదు. వాళ్ళ మొహాల్లో దుఃఖం పొంగి పొంగి వచ్చేస్తూంది. ''అమ్మా ఏవే టపాకీలు ? యింకా ఎప్పుడు కాలుస్తాం ?'' అని అడిగేరు. తల్లి ఏమీ జవాబు చెప్పలేదు.

తండ్రి వాళ్లిద్దర్నీ పిలిచి, అగ్గిపెట్టె యిస్తూ, ''యిందండి, దీనితో సరదా తీర్చుకోండి బాబూ! అంటూ, మీకు రెండు టపాకీలయినా కొనిపెట్టలేకపోయాను!'' అని మొహం దాచుకున్నాడు.

వాళ్లిద్దర్నీ వీధిలోకి తీసుకుపోయింది తల్లి. ఆ పసిపిల్లల కర్థమయిందో లేదో గాని మళ్లీ టపాకీలు యిమ్మని అడగలేదు. ఆ అగ్గిపెట్టెలో నాలుగు పుల్లలూ వెలిగించేసి, తర్వాత పక్కింటి రామారావుగారి గుమ్మంలోకి పోయి, వాళ్ళు నవ్వుతూ కేరుతూ టపాకీలు కాలుస్తూంటే చూస్తూ నిలుచున్నారు.

లక్ష్మి భారంగా నిట్టూర్చి, లోనికి వెళ్ళింది.

బాబు, చెల్లి అంటే రామారావుగారి పిల్లలకి సరిపడదు. వాళ్లమీద ఆకాశంత [illegible] వుంటుంది. పిల్లలయినా అయినవాళ్ళు మాటలేక భూమినే పట్టుగు [illegible] రామారావుగారికి [illegible] యింలో మారో సంతృప్తిగా గొప్పతనానికి అర్థంచేసు [illegible] పిల్ల మీద కాస్త కనికరం గాని, జాలిగాని, సానుభూతి గాని లేదు, సరికదా, వాళ్ళ పిల్లలు [illegible] మాటాడరు 'ముష్టి [illegible] మా అంటకి' అని వుడికిస్తారు. రామారావుగారి [illegible] కప్పుకొని పేదరికంలో [illegible] గా పాలం చినుగు గుడ్డలతో వంగి వంగి నడిచి [illegible] పోవలసిందే! - అంత తారతమ్యం వాళ్ల మధ్య.

అందుకే ఆశగా, ఉత్సాహంగా వచ్చి, దూరంగా నిలబడి చూస్తున్న [illegible] ప్రశ్నిస్తున్న [illegible] వాళ్లని చూసేసరికి రామారావుగారి పిల్లలకి ఒళ్లు మండింది [illegible]

"ఎందుకొచ్చారు మా యింటికి పొండి మీ యింటికే!" అని మాటలు విసురుతూ అన్నారు రామారావుగారి పిల్లలు.

"దూరం నుండి చూస్తే తప్పా, మిమ్మల్నేం చేశాం?" అన్నాడు బాబు. "[illegible] మాకు తెలీదా ? మేం యిటు తిరిగి కాలుస్తూంటే దొంగతనంగా పట్టుకు పారిపోదామనే కదూ ? పొండి, మేం టపాకీలు యివ్వం!" అని మీదికొస్తూ అన్నారు.

"మాకు టపాకీలు అక్కర్లేదు. మా నాన్నగారు తెచ్చేరు. అనక కాల్చుకుంటాం!" అంది చెల్లి అహంభావంతో.

"అయితే ఇక్కడ వుండొద్దు. మీ యింటికే పొండి. ఊ!"

"మేం వెళ్లం. యిక్కడే నిలబడి చూస్తాం!" అని మొండికేశారు బాబూ, చెల్లి [illegible] రామారావుగారి పిల్లలకి కోపం వచ్చింది. - "పోతారా పోరా! వెళ్లకపోతే చూడండి" అంటూ, "నాన్నగారూ! చూడండి యీ వెధవలు మా టపాకీలు లాక్కుంటున్నారూ!" అని [illegible] అరుపులు విని రామారావుగారు వచ్చేరు. రామారావుగారిని చూసి గడగడ వణికిపోయేరు [illegible] గారి దృష్టి వాళ్లమీద ఎంతో నిశితంగా పడింది. తన పిల్లలు చెబుతున్నది నిజమా, అబద్ధమా" అని ఆలోచించవలసిన పని అతనికిలేదు - నిజానిజాలతో అవసరం లేదు.

"ఏంవర్రా! ఓరి వెధవల్లారా! మీరా? ఏం, లేకపోతే అడుక్కోరాదూ? దొంగవెధవల్లారా! పొండి ఊం!" అని వెనకేసుకు రావడమేమిటి - అతని ముద్దుల కొడుకు 'మనోహర్' [illegible] చెంపకాయ బాబుని కొట్టేడు. బాబుకి కోపం వచ్చింది. ముందు వెనుకలు ఆలోచించకుండా [illegible] కూడా మోహనరావు కళ్లు జిగేల్మన్నట్టు కొట్టేడు.

పరిస్థితి విషమించింది. రామారావుగారి పిల్లలందరూ కలిసి - బాబూ, చెల్లి [illegible] బాగా కొట్టి మెట్లమీంచి క్రిందకు తోసేసేరు. రామారావుగారు చిరునవ్వు నవ్వుతూ [illegible] వూరుకున్నారు. బాబు, చెల్లి లేచి కసి కొద్దీ [illegible] చూస్తూ చేసేదిలేక యింటివైపు [illegible] వాళ్ళలా వెళ్ళిపోతూండడం చూసి రామారావుగారి పిల్లలకి వాళ్లనింకా వుడికిద్దామని బుద్ధిపుట్టింది

మోహనరావు ఒక్క చిచింద్రీని బాబు మీదికి విసిరాడు. అది బాబునీ చెల్లినీ వెంటబెట్టింది. ఇద్దరూ భయపడి యింట్లోకి దూరిపోయేసరికి చిచింద్రీ సూటిగా వెళ్ళి యింటిపంచలో దూరింది. ఇల్లు కప్పులదేమో, కొద్ది క్షణాల్లో అంటుకుంది.

రామారావుగారు అది చూసి గాభరా యెత్తేడు. అంతవరకూ వస్తుందని అనుకోలేదు. ఎవరూ చూడలేదేమో అని అనుకున్నా కళ్ళారా చూసిన వాళ్ళ సహాయానికి ఆయత్త పడుతున్నారప్పుడే!... పాక పూర్తిగా రాజుకుంది, మంటలు బయలుదేరాయి, తాటాకులు పటపటలాడేయి.

అప్పుడే భోజనానికి కూర్చున్న గోపాలం, భార్య లోపల కమ్ముకున్న పొగనీ, వచ్చుకొస్తున్న మంటలనీ చూసి, భయంతో యివతలికి వచ్చేసేరు. సిద్ధాన్నం.... ప్రాప్తం లేకపోయింది. వారికంతా అయోమయంగా వుంది. పిల్లలు పరుగెత్తి రావడం వాళ్ళు చూడలేదు. ఇంకా రామారావుగారింట్లో వున్నారనే వాళ్ళ భావం. చుట్టూ వున్న వాళ్ళు కొందరు పరద లన్నీ ఆపి పరుగుపరుగున వచ్చేరు. సాయం చేయడానికి. అప్పటికే అగ్నిహోత్రుడు విజృంభించేడు--- అప్పటి దృశ్యం చూస్తే వేయిపడగల పాము విప్పారుకుని వచ్చి నాలుకలు కీటుతున్నట్టు... అగ్నిశిఖలు మీదికి లేస్తున్నాయి.

అంతవరకూ ఆ పాకలో దీపాలు లేని కొరత తీరింది. ఒక్కటే ఒక్క అఖండ దీపం వెలిగింది. చుట్టు ప్రక్కల అన్ని దీపాలని నిర్జీవం చేసింది. అన్నీ వెలవెలబోతూ యిటు వయిపే చూస్తున్నాయి. ఆ పాకలో పటాకీలు కాల్చలేదన్న లోపం తీరింది. సెగలు పొగలు - చిటపటలు - ధనధనలు - ఫెళ ఫెళలు - ఒకటేమిటి, అన్నీ ఒక్కసారి అంటుకున్నాయి. ఆ గుడిసెమీద లేస్తున్న మంటలు మింగడానికి పరుగెడుతూ వస్తున్న రాక్షసి చింపిరి జుత్తులా ఆడుతున్నాయి. ఆ మంటలు కోపంతో మండుతున్న ఎర్రటి కళ్ళలా మెరుస్తున్నాయి.

అంతలో లోపలి నుండి చెల్లి పరుగెట్టుకు వచ్చింది.

''అన్నా, అన్నా'' అని అరచి అలసి పోయింది! గోపాలం లక్ష్మి గుండెలు బాదుకున్నారు. గోపాలం మంటల్లో వురికేడు. అంతా మంటలు, పొగ, నిప్పు, భయం, ఏమయిందీ ఎవరికీ తెలియలేదు కొంతసేపు. లోపలనుండి నల్లటి ఆకారం పైకి వచ్చింది - చేతిలో ఏదో వస్తువతో. ఇవతలకొచ్చి - రోడ్డు మీద బరువుగా దింపింది. ఏముంది ? లక్ష్మి మీద పడి గోలుగోలున ఏడ్చింది. ఆ ఏడ్పుకి కాలుతున్న పాక భయపడి ఒణికి నేల కొరిగింది

దారిద్ర్యం కూడా మనిషిని రక్తమాంసాలు, తడి వున్నంతవరకూ పీడించి వదిలేస్తుందేమో ? అలాగే భగభగమండే మంటలు చివరికి మరేమీ దొరక్క చల్లబడిపోతున్నాయి. తనపని తాను చేసి నిప్పు దేముడు నిమిషాల మీద నిష్క్రమిస్తున్నాడు. కణకణలాడుతున్న నిప్పులు యింకా కోపంగా గోపాలం సంసారం వేపు చూస్తూనే వున్నాయి. తిండి లేని పొట్ట నడ్డికి అంటుకుపోయినట్టు, ఏమీలేని గోపాలం కొంప నేలమట్టం అవడమే నిదర్శనం. ఇంక గోపాలానికి మిగిలింది అంతే! అంత చురుకయిన బాబూ చలనం లేకుండా పడి వున్నాడు. తల్లిదండ్రుల చేతుల్లో.

వాడి చిన్న పెదిమలు యింకా ''నాన్నా పటాకీ యివ్వవూ!'' అని అడుగుతున్నట్టే వున్నాయి. నూరేళ్ళ బ్రతుకూ యిలా బండలయిన బాబు! - ఆ తల్లిదండ్రుల హృదయాల్లో ఏవో ఆశలు

పూయించి, అడియాశలు చేసి ఏ మనుకోమని వెళ్లిపోయేడో ?

''అమ్మా, నాన్నా!'' అన్న జంట పిలుపుల్లో మందరం మందగించింది. అనుస్వరం పలికింది. మరి పలకకుండా తెగిపోయింది. నవ్విన నోటనే ఏడుస్తారు. పొగడిన నోటనే తిడతారు, తెలిసినా తెలియనట్టుంటారు. ఆనందభాష్పాలు రాల్చిన కళ్ళే దుఃఖంతో కన్నీరు కారుస్తాయి. ఇదో సృష్టి చిత్రం. మనుష్యుల్లో స్వభావం ఒక చిత్రం. ఇంతవరకూ హర్షధ్వానాలతోనూ ఆనందంతోనూ నిండిన ఆ ప్రదేశంలో రోదన వేదనలు, హాహాకారాలు వినబడుతున్నాయి. అదీ కొంత వరకే! ఆ పరిధి దాటగానే యధాప్రకారం - ఇంటింటా ఆనంద దీపావళి సాగుతూనే వుంది. ఎవరి పని వారిది. ఎవరి సుఖం వారిది. ఒకరికోసం ఎందుకు తమ ఆనందాన్నిగాని, కోర్కెలనిగాని చంపుకుంటారు?

నడి వీధిలో కొడుకు శవంతో కుమిలిపోతున్న వారికి ఆ అగ్గిపండుగ తమ శోకంతో సహా శోకపర్యంతం కాల్చివేస్తున్నట్టుంది! కాని ఆ పండుగే తక్కిన ఆబాలగోపాలానికి ఆనందదాయకంగా వున్నది. గోపాలం దంపతులకది ఒక కాష్టంలాగుంది. చుట్టూ దీపావళి చేసుకుంటున్న ప్రజలు దయ్యాల్లాగూ, వారి చేతిలో పటాకీలు కాలుతున్న దివిటీలలాగూ అగుపడుతూ, తమ చుట్టూ నాట్యం చేస్తూన్నట్టుంది. ఒకరి చావు ఒకరి బ్రతుక్కి ఆధారం. ఒకరి లేమి మరొకరి కలిమికి కారణం. ఒకరి నవ్వు యింకొకరి దుఃఖానికి నాంది.

''కడుపు కోసం ఎన్ని కక్కుర్తులయినా పడ్డాగాని ఒక్క కాణీ యిచ్చి పటాకీలు కొని నీ సరదా తీర్చలేకపోయాను!'' అని గోపాలం -

''పటాకీలు లేకపోయినా వున్నాయని మరిపించి నిన్ను పొట్టనబెట్టుకున్నాను బాబూ!'' అని లక్ష్మి - యిద్దరూ కంటికీ మంటికీ ఏడుస్తున్నారు.

ఇంతలో అక్కడికి వచ్చేడు వెంకట్రావు ఒక చిన్న సంచీతో. వచ్చి, ఆ దృశ్యం చూసి, నిలువునా నీరయిపోయి కూలబడ్డాడు. వాళ్ళతో కూడా కలిసి ఏడవడం మొదలు పెట్టేడు. వెంకట్రావు గోపాలానికి మిల్లులో స్నేహితుడు. అప్పుడప్పుడు వచ్చి ఆదుకుంటూ యోగక్షేమం విచారించి పోతూవుంటాడు.

''వెంకట్రావు మావయ్యొచ్చేడే! అని చెల్లాయి అతణ్ణి పట్టుకొని భోరున ఏడ్చింది. గోపాలం లక్ష్మి మరీ దుఃఖించేరు.

''అయ్యో! ఎంత ఘోరం జరిగిపోయినది? నేను రాకపోయినా బాగుండేది. యింకా చిన్నవాళ్ళకిద్దాం కదా అని పటాకీలు తెచ్చేను. ఇంటినించి నడిచివచ్చేసరికి ఆలస్యం అయింది. .... అయ్యో! యింకేం పటాకీలు? గోపాలం! ఎంత పాపం చేశావయ్యా! ....'' అని నెత్తీ నోరూ బాదుకున్నాడు.

''పటాకీలు తెచ్చావా? ఏవీ - ఏవీ - తే! ఆఁ! - యివిగో ఎన్నో - తీసుకోరా, తీసుకో బాబూ! నాకన్నా మీ మావయ్య నయం. ఇంద! మీ మావ తెచ్చేడు తీసుకో! హాహాహా! కాల్చండి! కాల్చండి! నా మొహం కాల్చండి -'' అని గోపాలం వెంకట్రావు తెచ్చిన పటాకీలు తీసి చేత్తో పట్టుకు ఆవేశంతో అరవడం మొదలెట్టేడు. వెంకట్రావుకి మతిపోయింది. లక్ష్మి నిశ్చేష్టురాలయింది. గోపాలం మరీ పిచ్చివాడిలా అయిపోతున్నాడు!

అందరూ గోపాలన్ని పట్టుకొని ఓదారుస్తున్నారు. అందులో 'గోపాలం!' అన్న ఒక కంఠం

ప్రత్యేకంగా వినిపించింది. అందరూ అటు చూశారు నిశ్శబ్దంగా, ఆశ్చర్యంగా, ఎదురుగుండా ఎవరు?

''రామారావుగారు!'' అవును, 'రామారావుగారే' నవ్వి నిలుచుని గోపాలం అని పిలుస్తున్నాడు. అతన్ని చూసి, చెల్లాయి ''నీళ్ళు మోసిన రామారావు ఈ యింటి గడపకి ఎప్పుడో వదిలేడు!'' అని అంది.

రామారావు కదిలేడు. అప్పటికే గుమిగూడిపోయారు జనం. అందరివైపు అనుమానంగా చూశాడు. అతనిలో భయం అందరికీ కనబడుతూనే వుంది. అయినా రామారావు వైపే చూడలేకపోయేడు.

''గోపాలం! నీకు చాలా ఘోరం జరిగిపోయింది! పోయిన వాళ్ళని పోనీ. మనస్సు కుదుటపరుచుకో. నీకు జరిగిన యీ నష్టాన్ని నేనే కాదు ఎవ్వరూ తీర్చలేకపోయినా, పౌరుడుగా మనుష్యుడుగానే చేయగలిగింది చేస్తాను. అధికారులకు చెప్పి మళ్ళీ మిల్లులో నిన్ను వేయించే ఏర్పాటు చేస్తాను. గుండె నిబ్బరం చేసుకో! [illegible]'' అని సానుభూతి చూపాడు.

అందులో అర్థం అందరికీ గోచరిస్తూనే వున్నా ఎవరూ సాహసించి ఏమీ అనలేకపోయినారు.

అబ్బ! ఎంత లౌక్యం! ఎంత సానుభూతి! అతని మాటల్లో పిడుగు పడిన తర్వాత అయ్యే ధ్వనే ప్రతిధ్వనిస్తోంది గాని, జాలి వుందా? సానుభూతిలో, జాలి చూపడంలో, పలకరింపులో కూడ ప్రతిఫలాపేక్షతో కూడిన నటన - ఏదో ఎత్తుతో కూడిన వుత్తమాటలు, వంచన - ఆ మెత్తని మాటల వెనక ఎటువంటి కత్తిపోట్లు.

గోపాలం! అసహ్యంగా అతనివైపు చూశాడు. అతనికి ఒళ్ళు తెలియలేదు. ఉద్యోగం వూడదీసిన అతని జోలికి తనెప్పుడూ వెళ్ళకపోయినా యింకా ఎందుకింత పగ?

''రామారావుగారూ! ఎక్కడినుంచి వస్తున్నాయి ఆ మాటలు! ఈ సానుభూతి వెనకాల అంతరార్థం ఏమిటుందో - అది నాకు తెలుసు! కాని మీకేమీ అపకారం చెయ్యను. నా కొంప కాలడానికి, కొడుకు మరణానికి మీరే కారణం అని నాకు తెలిసినా, అందరూ సాక్ష్యం చెప్పగలరనే నమ్మకం వున్నా నేను చెప్పను. నేను అలా రిపోర్టు చేస్తాననేగా బాధ! యీ మొసలి కన్నీళ్ళు. మీకా భయం అక్కర్లేదు. నాకు తిరిగి వుద్యోగం యిస్తానని నా నోరు కట్టవలసిన పనిలేదు. వెళ్ళండి. కొంతసేపయినా నిశ్చింతగా మమ్మల్ని ఏడవనీండి. నా కొడుకుని యివ్వగలరా? చెప్పండి - మీ మిల్లులోనే కాదు, మీ యింట్లో మీ పాదాల దగ్గర చాకిరీ చేస్తూ పడివుంటాను. మిమ్మల్ని దేవతలా పూజిస్తాను! దయ చెయ్యండి, రామారావుగారూ! దయచేయండి!''

అని గోపాలం తిరిగి తన కొడుకు మీద పడి ఏడవడం మొదలెట్టేడు.

ఆ మాటలు రామారావుగారి అహం మీద దెబ్బ తీశాయి. అక్కడ మరి నిలబడలేక మెల్లగా వెళ్ళిపోయి - ''వెధవలు చస్తున్నా అహం మాత్రం వదలదు'' అని పళ్ళు కొరికి తలుపు వేసుకున్నాడు.

లక్ష్మి, గోపాలం దుఃఖాన్ని ఎవరూ ఓదార్చలేకపోయారు.

''నాన్న పటాకీ యివ్వవూ!'' అని అడుగుతున్నట్టే వుంది ఆ కొడుకు మొహం! ఎటు చూసినా ''నాన్న పటాకీ తెచ్చావూ?'' అని ప్రకృతిలో ప్రతిపదమూ ప్రతిధ్వనిస్తున్నట్టే వుంది

వాళ్లింట్లో రెండు దీపాల్లోనూ ఒక దీపం ఆరిపోయింది.

★ ★ ★

(విశ్వసాహితి, 12 - 1964)